

7. Що стоїть за спробами росіян провести "референдум" на окупованій Херсонщині. BBC Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61126406>.

*Алевтіна Пехник,
кандидат політичних наук, доцент,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

МОВА, ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ ТА СВІТОГЛЯДУ

Найважливішою умовою формування свідомості та формою існування та прояву мислення є мова. Особливо це актуально зараз, коли процеси реформування суспільства та влади, війна, яка показала важливість мови для нашого українського народу. Згодна з І. Огієнком, який зазначає, що «процеси державотворення актуалізували проблему мови як засобу формування національної свідомості. Українці осмислюють свою історію, повертаються до рідної мови. Свідоме, розумове прийняття українства передбачає наявність у людини національної свідомості» (1). Таке правильно говорить І. Хоменська, що «саме мова визначає етнічну належність носіїв культури, є важливим чинником національного розвитку. Вона є носієм нематеріальної спадщини кожного народу, адже відображає етнокультурні, психологічні й міфологічні уявлення та переживання. Тому мову внесено до затвердженої у 2003 році Конвенції ЮНЕСКО із захисту нематеріальної культурної спадщини» (5).

Поняття свідомість використовують всі гуманітарні та велика частина природничих наук. Філософська та психологічна думка розглядає свідомість переважно як властивість мозку, що полягає в здатності людини відображати зовнішнє буття в формі чуттєвих та розумових образів. Ці образи визначають доцільну діяльність людини, свідомість регулює взаємовідносини особистості з навколишньою природною та соціальною реальністю, дає можливість особистості осмислити власне буття, внутрішній духовний світ та дозволяє удосконалювати дійсність в процесі суспільно-практичної діяльності. «Істотна ознака свідомості— її скерованість (інтенціональність) на певний предмет,

сприйняття його як окремої сутності. Тобто свідомість — завжди свідомість чогось. Явища дійсності постають перед людиною тією мірою, якою вона їх усвідомлює. Нема усвідомлення — немає і явища» (2, с. 14).

Мислення відображає логічну, раціональну частину свідомості, це абстрактно-логічна складова свідомості, тоді як свідомість включає не тільки логічні форми думки, а й емоційно-оцінну, вольову та чуттєво-образну ментальні сфери. Саме в цьому аспекті слід розмежувати мислення та свідомість.

Таким чином, свідомість включає мислення, але не вичерпується ним. Крім того, мислення підкреслює динамічний, процесуальний характер розумового процесу, на той час свідомість характеризує змістовно-статичний аспект розумової діяльності, весь зміст ментальної сфери людини.

Як зазначає П. Селігей «традиційно в науці виділяють ще й «спеціалізовані» види свідомості — залежно від тієї царини, яку вони відображають: моральну, правову, національну, екологічну, естетичну, історичну, політичну, релігійну. МС є відображенням царини власне мовної» (2, с. 14).

Останнім часом все більш широке поширення набуває поняття «мовна свідомість». Цей термін використовується лінгвістами, психологами, культурологами, етнографами тощо. П. Селігей з цього приводу зазначає, що «без неї важко пояснити факти мовної поведінки окремих осіб і національних спільнот, з'ясувати зовнішні причини багатьох мовних змін» (3, с.40). Він надає наступне визначення мовної свідомості: це «форма свідомості, яка обіймає погляди, уявлення, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності. Інакше кажучи, це небайдуже, шанобливе ставлення до мови» (3, с.42). На мою думку, мовна свідомість є частиною свідомості, що забезпечує механізми мовної (мовленнєвої) діяльності: породження мови, сприйняття мови та зберігання мови у свідомості.

Традиційно мовну свідомість вивчають на традиційно-лінгвістичному, психолінгвістичному та нейролінгвістичному рівнях. Але зараз необхідним є її

вивчення на політичному рівні. Згодна з думкою П. Сегілея, що «існує взаємозалежність і між мовною та національною свідомостями. В етносу, який розмовляє мовою, відмінною від мов інших етносів, неминуче пробуджується відчуття власної самотності. У цьому розумінні мова постає одним із вирішальних і, можливо, найперших історичних чинників сформування національної свідомості. Натомість занепад мови, лінгвоцид майже завжди призводять до її спотворення й розпаду. З іншого боку, наявність окремішньої, згуртованої національної спільноти плекає самотність мови, сприяє її ранньому виокремленню з кола близькоспоріднених мов (діалектів)» (2, с. 15).

Слід зазначити, що мовна свідомість є компонентом когнітивної свідомості та відповідає за діяльність механізмів мовної діяльності та забезпечує такий вид діяльності як оперування мовою. Вона формується в процесі засвоєння мови та вдосконалюється все життя, завдяки засвоєнню нових знань та вдосконаленню навичок комунікації в різних сферах.

На політичному рівні цікавим є вивчення мовної діяльності в якості компонента комунікативної діяльності. У зв'язку з цим виникає проблема розмежування мовної та комунікативної свідомості. Комунікативна свідомість – це сукупність знань та механізмів, які забезпечують весь комплекс комунікативної діяльності людини. Це комунікативні установки свідомості, сукупність ментальних комунікативних категорій, а також набір прийнятих у суспільстві норм та правил ведення спілкування. До комунікативної свідомості входить і інформація про іноземні мови - ставлення до них, їх оцінка, характеристика ступеня складності, знання про комунікативну поведінку носіїв цих мов та ін. Як визначають В. Сідельников та І. Сушинська: «сучасна комунікативно-мовна свідомість є результатом мовно-комунікативної культури, яку формують мови, що використовуються тим або іншим людським суспільством у різних сферах спілкування» (4).

Вивчення комунікативної свідомості народу передбачає як вивчення його мовної свідомості, так і вивчення суто комунікативних знань, правил і закономірностей, що входять до свідомості народу. Комунікативна свідомість

народу проявляється у єдності його мовного та комунікативних аспектів, є інтегральною складовою в когнітивній свідомості нації. Комунікативна свідомість утворюється насамперед сукупністю ментальних комунікативних категорій, що містять знання про структуру самої комунікації, набір прийнятих у суспільстві норм та правил комунікації, і навіть комунікативні установки свідомості. Комунікативна свідомість – це частина національної картини світу того чи іншого народу.

Список використаних джерел:

1. Огієнко І. Мова як засіб формування національної свідомості. (2017). <https://ukropchiki.com/blog/2247/mova-iak-zasib-formuvannia-natsionalnoi-svidomostimova--tse-nasha-natsionalna-oznakav-movi--nasha-kultura-stupin-nashoi-svidomostiivan-ohiienko->
2. Селігей П. (2009). Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство*, 5, 12-29.
3. Селігей п. (2012) Мовна свідомість – шанобливе ставлення до мови. *Дивослово*, 7, 40-44.
4. Сідельніков В., Сушинська І. (2004) Деякі особливості сучасного комунікативного простору. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74046/36Sidelnikov.pdf?sequence=1>
5. Хоменська І. Чому мова є носієм нематеріальної культурної спадщини? <https://authenticukraine.com.ua/blog/comu-mova-e-nosiem-nematerialnoi-kulturnoi-spadsini> (2021)

Євген Пелєвін,

кандидат історичних наук, ст. викладач

Національний університет «Одеська політехніка»

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ТА ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Площиною, де перетинаються глобальні проблеми людства та механізми їх вирішення, є політика. Глобальні проблеми - це ті проблеми, від рішення яких залежить доля цивілізації. Серед глобальних проблем сучасності